Archetype

Τα αντανακλαστικά του οπορτουνισμού

Ανδρέας Γιακουμακάτος - 29/04/2020

«Ειπώθηκε συχνά ότι το 2020 είναι ένας θεμέλιος λίθος στον δρόμο προς ένα καλύτερο μέλλον. Πολλές χώρες και πόλεις επεξεργάστηκαν τη δική τους “Vision 2020”. Η χρονιά έφτασε. Ας κοιτάξουμε προς το συλλογικό αρχιτεκτονικό φαντασιακό για να δράξουμε αυτή την ιστορική ευκαιρία με θάρρος και δημιουργικότητα». Ωραίες λέξεις αισιόδοξες, αγγελικά πλασμένες, που σήμερα ωστόσο προκαλούν ανατριχίλα με όσα συμβαίνουν διεθνώς. Ποιος τις διατύπωσε; Ο Hashim Sarkis στο προγραμματικό κείμενό του για την εξόχως «κοινωνική» φετινή Μπιενάλε αρχιτεκτονικής της Βενετίας, όταν ορίστηκε διευθυντής της πριν λίγους μήνες. Ο Sarkis, έχοντας δώσει στη φετινή Μπιενάλε τον τίτλο “How will we live together” αναφέρθηκε στο ίδιο κείμενο στην ανάγκη ενός νέου κοινωνικού συμβολαίου για να «ζούμε γενναιόδωρα μαζί» και να είμαστε σε θέση να μελετήσουμε νέους τρόπους οργάνωσης στον χώρο των ανθρώπινων κοινοτήτων. Επικαλέστηκε την επικοινωνία, την ενσυναίσθηση, τη συλλογικότητα παρά τον αυξανόμενο ατομικισμό, την υπέρβαση των ορίων για νέες γεωγραφίες και μορφές κοινωνικής συμβίωσης, την πλανητική κινητοποίηση έτσι ώστε να αντιμετωπιστούν κρίσεις που απαιτούν μια παγκόσμια δράση για την ίδια την

επιβίωση.

Από τη δική του μεριά ο Paolo Baratta, στο τελευταίο κείμενό του ως πρόεδρος της Μπιενάλε Βενετίας, επανήλθε στη σημασία της μετά-την-κρίση Μπιενάλε του 2010 της Kazuyo Sejima ("People meet in Architecture") που ομολογουμένως ήταν «κοινωνική» περισσότερο στον τίτλο παρά στην ουσία, αλλά σε κάθε περίπτωση αποτέλεσε σημαντική στροφή μετά την τελευταία έκθεση αρχιτεκτονικής της δεκαετίας του παροξυσμού της φόρμας (2008: "Out There: Architecture Beyond Building", επιμελητής Aaron Betsky). Έδωσε επίσης έμφαση στη σχέση μεταξύ Αρχιτεκτονικής και κοινωνίας των πολιτών, ενώ τόνισε ότι η ταυτότητα ενός κοινωνικού συνόλου προσδιορίζεται από την ποιότητα του σχεδιασμού -περιλαμβανομένου του αρχιτεκτονικού- που είναι σε θέση να επεξεργαστεί για το μέλλον του.

Υπέροχη ρητορική, υπέροχη πανωλεθρία. Γιατί πώς είναι δυνατόν να προωθήσει κανείς την υλοποίηση του φετινού προγράμματος της Μπιενάλε Βενετίας στην εποχή του κορωνοϊού και του μάντρα της κοινωνικής απόστασης; Πως είναι δυνατό να νοηματοδοτηθεί μια Μόστρα όπως αυτή που ονειρεύτηκε ο Sarkis με τον Baratta στην εποχή του περιορισμού, της απομόνωσης, της ακραίας συνθήκης εξορίας και της βίωσης ενός κοινωνικού αποκλεισμού που υποχρεώνει σε μια νέα αντίληψη σχέσεων, ανταλλαγών, συμβίωσης, με τον διαρκή παράλληλα τρόμο της απώλειας και της τραυματικής εξοικείωσης με την ιδέα της θνητότητας; Τη στιγμή μάλιστα που τραγική συνέπεια αυτής της δραματικής συγκυρίας είναι η όξυνση των ανισοτήτων και ο διαχωρισμός των κοινωνικών ομάδων διεθνώς σε δύο κατηγορίες, σε εκείνη που δεν θα χάσει κάτι ιδιαίτερο και σε εκείνη που φαίνεται να χάνει τα πάντα.

Κανείς δεν μπορεί να κατηγορήσει τον Sarkis για τις καλές προθέσεις του, μόνο την τραγική συγκυρία της εκθεσιακής επιλογής που δείχνει αδιέξοδη: ωστόσο ούτε αυτή -η εκθεσιακή επιλογή του Λιβανέζου επιμελητή- δεν αποφεύγει την παγίδα της περιστασιακής ρητορικής προς κατανάλωση στο εσωτερικό ενός παράλληλου κόσμου: του κόσμου των αρχιτεκτόνων. Ενώ, βέβαια, η αλλαγή των εγκαινίων της Μπιενάλε από τις 23 Μαΐου στις 29 Αυγούστου δεν φαίνεται σήμερα να εγγυάται σε καμία περίπτωση την πραγματοποίησή της. Πιθανώς και αυτή, όπως και "όλο το έτος 2020" θα πρέπει να αναβληθεί για το 2021. Αλλά και όταν η Μπιενάλε πραγματοποιηθεί, θα "αποκαλυφθεί" ένα άλλο θέμα ή ένας ακόμη εφευρετικός γλωσσικός ακροβατισμός θα αποκαταστήσει τους δεσμούς ανάμεσα στην ιδέα της συλλογικότητας και στη συνθήκη του αναγκαστικού κοινωνικού αυτισμού;

Το πρόβλημα όμως δεν είναι αυτό. Ενώ μέχρι πριν δύο μήνες οι αρχιτέκτονες ύφαιναν εν χορδαίς το μεταξωτό φουστάνι της συλλογικότητας και της αλληλεγγύης, σε αυτό το είδος του "χορού μεταμφιεσμένων" και σε χρόνο μηδέν, έγιναν οι θεωρητικοί της κοινωνικής απόστασης και του αποκλεισμού. Με τη λύση πάντα στο τσεπάκι, οι αρχιτέκτονες έχουν απαντήσεις για όλα, σε μια αντίληψη αισθητικοποίησης των πάντων και παράλληλα παγερής απόστασης από την πραγματική οδύνη των γεγονότων: αρκεί κανείς να ανατρέξει σήμερα σε όλα τα trendy διαδικτυακά περιοδικά που μας ενημερώνουν καθημερινά, με μια επιφανειακότητα αναλύσεων και σχολίων που δημιουργεί αμηχανία σε κάθε καλλιεργημένο και απαιτητικό πρωτοετή φοιτητή αρχιτεκτονικής. Μεταξύ άλλων, το γραφείο του λόρδου Foster προτείνει μια μάσκα ως άμυνα κατά του κορωνοϊού, που θα ήταν ενδιαφέρον να σχολιαστεί ως προς τις προδιαγραφές της από οποιονδήποτε αρμόδιο λοιμωξιολόγο. Ενώ το Studio Precht μας βοηθά στη μοναξιά μας με την πρόταση ενός λαβυρινθώδους κήπου διαχείρισης του physical distancing που μάλλον ερεθίζει ακόμη περισσότερο το ήδη τεταμένο νευρικό μας σύστημα. Δεν μπορούσε βέβαια να λείπει και ο Massimiliano Fuksas που σε μια επιστολή προς τον πρόεδρο της ιταλικής δημοκρατίας, πριν λίγες μέρες συνυπόγραφε, μαζί με κάποιους άλλους γιατρούς και ερευνητές, σχεδιαστικές προτάσεις οικιστικών πυρήνων για την επιβίωσή μας απέναντι στην απειλή μελλοντικών πανδημιών. Σε αυτή την κορύφωση των αντανακλαστικών του οπορτουνισμού, έκαναν την εμφάνισή τους και ανεπανάληπτες διαγωνιστικές ευκαιρίες του τύπου "Pandemic Architecture Ideas Competition", όπου τίποτα δεν αποκλείει να σχεδιαστούν "προτάσεις" ανάλογες με τις περίφημες εκείνες που μετέτρεπαν την κατεστραμμένη στέγη, πέρσι, της Νοτρ-Νταμ από πισίνα λουομένων σε πίστα εκτόξευσης πυραύλων, κατά περίπτωση.

Αρχιτεκτονική του αφρού, διανοούμενοι που επιβιώνουν στην επιφάνεια κάθε κρίσης. Οι κοινωνίες μας, αλλά και η ίδια η αρχιτεκτονική, στα επόμενα χρόνια κάτι άλλο έχουν ανάγκη.

Studio Precht, Πάρκο Φυσικής Απόστασης στην εποχή της πανδημίας.

Εισαγωγική εικόνα: Ο Carlo Ratti τοποθετεί τις θεραπευτικές μονάδες του στην εσωτερική αυλή του μουσείου του Castello Sforzesco στο Μιλάνο, όπου μπορούν να "εκτίθενται", ως γλυπτικές συνθέσεις προφανώς, μαζί με την Pietà Rondanini του Μιχαηλάγγελου και τα έργα του Λεονάρντο ντα Βίντσι.